

توسعه پایدار شهری

(رشته جغرافیا)

www.ketab.ir

دکتر نفیسه مرصوصی رحمت اله بهرامی پاوه

سرشناسه	مرصوص، نفیسه، ۱۳۳۶ -
عنوان و پدید آور	توسعه پایدار شهری / مؤلفان: نفیسه مرصوص، رحمت ا. بهرامی پاول
مشخصات نشر	تهران: دانشگاه پیام‌نور، ۱۳۸۹.
مشخصات ظاهری	دوازده، ۱۹۵ ص.
فروست	دانشگاه پیام نور، ۱۶۹۰، گروه جغرافیا، ۱۷۹۲.
شابک	978-964-387-724-8
وضعیت فهرست نویسی	فیب.
یادداشت	واژه نامه
موضوع	توسعه پایدار شهری- آموزش برنامه ای
شناسه افزوده	بهرامی پاول، رحمت ا.، ۱۳۴۲ -
شناسه افزوده	دانشگاه پیام نور.
رده بندی کنگره	۴م ۷۹/ HC
رده بندی دیویی	۳۳۸/۹
شماره کتابشناسی ملی	۲۱۶۵-۵۲

توسعه پایدار شهری

مؤلف: دکتر نفیسه مرصوص - رحمت ا. بهرامی پاول

ویراستار علمی: دکتر گیتی صلاحی اصفهانی

تهیه و تولید: مدیریت تولید مواد و تجهیزات آموزشی

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه پیام‌نور

شمارگان: ۸۰۰۰ نسخه

نوبت و تاریخ چاپ: چاپ اول اردیبهشت ۱۳۹۰

شابک: ۸ - ۷۲۴ - ۳۸۷ - ۹۶۴ - ۹۷۸

ISBN: 978 - 964 - 387 - 724 - 8

فروش این کتاب فقط از طریق نمایندگی‌های دانشگاه پیام نور مجاز می باشد و فروش

آن در سایر مراکز فروش کتاب موجب تعقیب قانونی فروشنده خواهد گردید

(کليه حقوق نشر اعم از چاپی، الکترونیکی، تصویری، صوتی و اینترنتی برای دانشگاه پیام نور محفوظ است)

قیمت: ۲۱۰۰۰ ریال

بسم الله الرحمن الرحيم

پیشگفتار ناشر

کتاب‌های دانشگاه پیام نور حسب مورد و با توجه به شرایط مختلف یک درس در یک یا چند رشته دانشگاهی، به صورت کتاب درسی، متن آزمایشگاهی، فرادرسی، و کمک‌درسی چاپ می‌شوند.

کتاب درسی ثمره کوشش‌های علمی صاحب اثر است که براساس نیازهای درسی دانشجویان و سرفصل‌های مصوب تهیه و پس از داوری علمی، طراحی آموزشی، و ویرایش علمی در گروه‌های علمی و آموزشی، به چاپ می‌رسد. پس از چاپ ویرایش اول اثر، با نظرخواهی‌ها و داوری علمی مجدد و با دریافت نظرهای اصلاحی و متناسب با پیشرفت علوم و فناوری، صاحب اثر در کتاب تجدیدنظر می‌کند و ویرایش جدید کتاب با اعمال ویرایش‌زبانی و صوری جدید چاپ می‌شود.

متن آزمایشگاهی (م) راهنمایی است که دانشجویان با استفاده از آن و کمک استاد، کارهای عملی و آزمایشگاهی را انجام می‌دهند.

کتاب‌های فرادرسی (ف) و کمک‌درسی (ک) به منظور غنی‌تر کردن منابع درسی دانشگاهی تهیه و بر روی لوح فشرده تکثیر می‌شوند و یا در وبگاه دانشگاه قرار می‌گیرند.

مدیریت تولید محتوا و تجهیزات آموزشی

فهرست مطالب

نه	پیشگفتار
دوازده	اهداف کلی درس
دوازده	اهداف آموزشی - رفتاری درس
۱	فصل اول. تعاریف و مفاهیم توسعه و توسعه پایدار
۱	اهداف کلی
۱	اهداف آموزشی - رفتاری
۲	مقدمه
۲	۱-۱ تعریف توسعه
۴	۲-۱ تاریخچه توسعه
۵	۳-۱ دیدگاه‌های مربوط به توسعه
۹	۴-۱ ویژگی‌های توسعه
۱۰	۵-۱ مفهوم پایداری
۱۲	۶-۱ مفهوم ناپایداری
۱۲	۷-۱ سیر تکوینی مفاهیم توسعه پایدار
۱۴	۸-۱ بنیان فلسفی توسعه پایدار
۱۷	۹-۱ مفهوم توسعه پایدار
۲۰	۱۰-۱ الزامات توسعه پایدار
۲۱	۱۱-۱ اجلاس‌های مهم جهانی توسعه پایدار
۲۳	۱۲-۱ شاخص‌های توسعه پایدار
۲۴	۱۳-۱ عاملان توسعه پایدار
۲۸	۱۴-۱ سیر تحول دیدگاه‌های توسعه و شاخص‌های توسعه پایدار
۳۱	۱۵-۱ توسعه پایدار به عنوان یک سیستم
۳۳	خلاصه فصل اول
۳۳	آزمون فصل اول
۳۴	منابع فصل اول

فصل دوم. دیدگاه‌های نظری توسعه پایدار

اهداف کلی

اهداف آموزشی - رفتاری

۱-۲ مفهوم توسعه پایدار شهری

۲-۲ ملاحظات کلی در برنامه‌ریزی برای توسعه شهری پایدار

۳-۲ توسعه پایدار و آینده‌نگری

۴-۲ عناصر اصلی راهبرد توسعه شهر

۵-۲ اهداف اصلی راهبرد توسعه شهر

خلاصه فصل دوم

آزمون فصل دوم

منابع فصل دوم

فصل سوم. شاخص‌های توسعه پایدار شهری

اهداف کلی

اهداف آموزشی - رفتاری

مقدمه

۱-۳ توسعه پایدار شهری

۲-۳ عناصر راهبردی توسعه پایدار شهری

۳-۳ شاخص‌های توسعه پایدار شهری

۴-۳ اهداف چندگانه توسعه پایدار شهری

۵-۳ مشکلات شهرنشینی در ارتباط با توسعه پایدار شهری

آزمون فصل سوم

منابع فصل سوم

فصل چهارم. شهر و پایداری اکولوژیکی

اهداف کلی

اهداف آموزشی - رفتاری

۱-۴ تعریف شهر سالم

۲-۴ مفاهیم شهر سالم

۳-۴ معیارهای یک جامعه سالم شهری

۴-۴ سازمان جهانی بهداشت و شهر سالم

۵-۴ شهرنشینی و سلامت شهری

۶-۴ تعریف آلودگی هوا

۱-۶-۴ منابع آلودگی هوا

۲-۶-۴ مهم‌ترین آلوده‌کننده‌های هوا

۳-۶-۴ عوارض آلودگی هوا

۴-۶-۴ تأثیرات آلودگی هوا بر کودکان

۵-۶-۴ دی‌اکسیدکربن و اهمیت آن در کیفیت هوای داخل ساختمان

۶-۶-۴ شاخص‌های کیفی هوا

۷-۶-۴ آموزش حفاظت در مقابل آلودگی هوا

۷-۴ آلودگی خاک

۸۳	۱-۷-۴ زباله‌های کشاورزی، صنعتی، شهری و هسته‌ای
۸۴	۲-۷-۴ آلاینده‌های کشاورزی
۸۵	۳-۷-۴ آلودگی ناشی از سموم و دفع آفات نباتی
۸۵	۴-۷-۴ پیشنهادها و اقداماتی در زمینه جلوگیری از آلودگی خاک
۸۷	۵-۷-۴ آلاینده‌های صنعتی
۸۸	۸-۴ آب و آلودگی آب
۸۹	۱-۸-۴ منابع آب
۹۲	۲-۸-۴ انسان - آب - آبادانی
۹۵	۳-۸-۴ تعریف آلودگی آب
۹۶	۴-۸-۴ عوامل آلوده‌کننده آب
۹۷	۹-۴ آلودگی صوتی
۹۹	۱-۹-۴ منابع آلودگی صوتی در شهرها
۱۰۱	۲-۹-۴ اثرات دوازده صدت صدا بر شنوایی
۱۰۲	۳-۹-۴ اثرات صدا بر کارایی
۱۰۴	آزمون فصل چهارم
۱۰۴	منابع فصل چهارم
۱۰۷	فصل پنجم. توسعه پایدار، مدیریت و برنامه‌ریزی شهری
۱۰۷	اهداف کلی
۱۰۷	اهداف آموزشی - رفتاری
۱۰۷	مقدمه
۱۰۹	۱-۵ مدیریت شهری
۱۰۹	۲-۵ تعریف، نقش و اهمیت مدیریت شهری
۱۱۲	۳-۵ سیستم مدیریت شهری
۱۱۴	۴-۵ وظایف مدیران شهری
۱۱۴	۵-۵ کلان شهرها مراکز مهم توسعه پایدار قرن ۲۱
۱۱۵	۶-۵ توسعه پایدار و نقش برنامه‌ریزی شهری
۱۱۶	۷-۵ توسعه پایدار و برنامه‌ریزی کاربری اراضی شهری
۱۱۷	۱-۷-۵ کاربری زمین شهری
۱۱۹	۲-۷-۵ زمین از دیدگاه توسعه پایدار شهری
۱۲۱	۸-۵ توسعه پایدار شهری و برنامه‌ریزی حمل و نقل
۱۲۳	۱-۸-۵ اهمیت حمل و نقل در توسعه پایدار
۱۲۴	۲-۸-۵ سیر تکوینی حمل و نقل کلان شهری
۱۲۵	۳-۸-۵ ویژگی‌های اصلی برنامه‌ریزی حمل و نقل کلان شهری
۱۲۵	۹-۵ کاربری فضای سبز و توسعه پایدار شهری
۱۲۸	آزمون فصل پنجم
۱۲۸	منابع فصل پنجم
۱۳۱	فصل ششم. سکونتگاه‌های شهری و توسعه پایدار
۱۳۱	اهداف کلی
۱۳۱	اهداف آموزشی - رفتاری

۱۳۱	مقدمه
۱۳۲	۱-۶ تعریف بافت شهری
۱۳۳	۲-۶ انواع بافت شهری
۱۳۵	۳-۶ انواع بافت شهری بر اساس فرسودگی
۱۳۷	۴-۶ فرسودگی بافت قدیم
۱۴۰	۵-۶ دیدگاه‌های سامان‌دهی بافت فرسوده
۱۴۱	۶-۶ تعریف حاشیه‌نشینی
۱۴۳	۷-۶ تاربخچه حاشیه‌نشینی
۱۴۵	۸-۶ ویژگی‌های حاشیه‌نشینی
۱۴۶	۹-۶ پیامدهای حاشیه‌نشینی
۱۵۲	خلاصه فصل ششم
۱۵۲	آزمون فصل ششم
۱۵۳	منابع فصل ششم
۱۵۵	فصل هفتم. جهانی‌شدن و توسعه پایدار
۱۵۵	اهداف کلی فصل هفتم
۱۵۵	اهداف آموزشی- رفتاری
۱۵۵	مقدمه
۱۵۶	۱-۷ جهانی‌شدن و جهانی‌سازی
۱۵۷	۲-۷ تعریف جهانی‌شدن
۱۶۱	۳-۷ پیشینه جهانی‌شدن
۱۶۴	۴-۷ مراحل شکل‌گیری ایده جهانی‌شدن
۱۶۵	۵-۷ تعمیم سرمایه‌گرایانه از جهانی‌شدن
۱۶۸	۶-۷ نظریه‌های جهانی‌شدن
۱۷۲	۷-۷ چالش‌های هنجاری پیش روی جهانی‌شدن
۱۷۸	۸-۷ سیستم‌های شهری- صنعتی و جهانی‌گرایی
۱۷۸	۹-۷ شاخص‌های جهانی‌سازی سیستم‌های شهری توسط مؤسسه‌ها و شرکت‌های بزرگ
۱۷۹	۱۰-۷ سرمایه‌های انسانی در سیستم‌های شهری و جهانی‌گرایی
۱۷۹	۱۱-۷ جهانی‌سازی سرمایه در شهرسازی
۱۸۱	۱۲-۷ شهر و جهانی‌شدن
۱۸۲	۱۳-۷ برداشت‌های گوناگون از جهانی‌شدن
۱۸۳	۱۴-۷ جهانی‌شدن و شهرها
۱۸۶	۱۵-۷ عوامل به‌وجود آورنده جهانی‌شدن
۱۸۸	خلاصه و نتیجه‌گیری فصل هفتم
۱۹۲	آزمون فصل هفتم
۱۹۲	منابع فصل هفتم
۱۹۵	پاسخ‌نامه آزمون‌ها

پیشگفتار

امروزه برکسی پوشیده نیست که جهان با مخاطرات طبیعی و انسانی متعددی، ناشی از رویکرد مادی‌گرایانه، عملکرد سودطلبانه و استفاده حریصانه از منابع طبیعی روبرو است. به همین دلیل دغدغه خاطر بسیاری از اندیشمندان متعهد و طرفداران نوع بشر و محیط زیست پاسخ گویی به سؤالاتی از این قبیل می‌باشد:

- آیا دستیابی به توسعه به معنای نابودی محیط زیست است؟
- آیا مفاهیم توسعه با احترام به طبیعت و منافع پایدار انسانی در تضاد می‌باشد؟
- چگونه می‌توان به توسعه‌ای دست یافت که قوانین طبیعت و منافع نسل‌های آینده و به‌طور کلی تداوم حیات کره زمین تضمین شود؟
- این کدام توسعه و با کدام رویکرد و اصولی است که می‌تواند آرمان‌های مادی و معنوی انسان‌ها را برآورده سازد و تعادل و توازن محیط طبیعی و انسانی را دوباره به آن برگرداند؟

- آیا میان توسعه و سعادت معنوی و اخروی انسان رابطه‌ای وجود دارد؟

در حقیقت عملکرد غیر متعهدانه و استفاده حریصانه انسان در قرون اخیر از منابع طبیعی و بی‌توجهی به نتایج ناشی از آن به دلیل غلبه رویکردها و دیدگاه‌های صرفاً مادی و بی‌توجهی به باورهای مکاتب الهی و تصور جدایی علم از دین اتفاق افتاده است. زیرا اساس باورهای ادیان الهی به‌ویژه اسلام، مبتنی بر نگرش سیستمی و بازخورد نتایج اعمال انسان در دنیا و آخرت می‌باشد. علاوه بر اینکه انسان در برابر

خود و جهان هستی دارای مسوولیتی بس مهم است. در همین راستا است که توجه به نسل‌های آینده معنا و مفهوم می‌یابد. درحالی‌که پیروان مکاتب مادی با تصور و تبلیغ تناقض علم و دین بعد از انقلاب صنعتی، عملاً این مفاهیم مترقی و پرمعنا را رها نموده و فرصتی شوم برای چپاول ثروت‌های ملل ضعیف نگاه داشته جهان به‌دست آوردند و جهان را مبتلا به آلودگی‌های ناشی از فرآوری بی‌حد و مرز منابع تجدیدنپذیر بدون توجه به نتایج مخرب آن نمودند. از سوی دیگر برخورد صرفاً مادی با پدیده حیات در روی کره زمین منجر به افزایش نابرابری‌ها میان اقوام و ملل مختلف و تشدید استثمار انسان از انسان گردید. این در حالی است که هزینه‌های آلودگی‌های جهانی نیز به ملت‌های جهان سوم تحمیل می‌شود. این روند تا آنجا پیش رفته است که امروزه با همه تلاش‌های اندیشمندان و برگزاری اجلاس‌های جهانی هنوز نقطه امید برای اصلاح تخریب‌های محیطی مشاهده نمی‌شود، ضمن اینکه سرمایه‌داری جهانی با نیرنگ و فریب و با استفاده از سلطه رسانه‌ای، مفاهیم حفظ محیط زیست و توسعه پایدار را به خوبی به نفع خود مصادره نموده است.

بنابراین همه انسان‌ها و صاحبان اندیشه باید برای حفظ و بقای منابع جهانی از هیچ کوششی دریغ ننمایند، زیرا وظیفه همگان صیانت و نگهداری از زمین به‌عنوان مادر هستی است. می‌توان گفت، برای حفظ و پاسداری از محیط زیست چاره‌ای جز بازگشت به تعالیم و باورهای ادیان الهی نیست (حقیقی که بسیاری از طرفداران محیط زیست اذعان دارند) و باید افکار عمومی را نسبت به مخاطرات آگاه نمود و دانستی‌ها را به آن‌ها انتقال داد.

از طرف دیگر توسعه و گسترش شهرنشینی و روند افزایش جمعیت شهری مسئله استفاده بهینه از منابع، حفظ محیط زیست و زمین‌های کشاورزی، جلوگیری از آلودگی منابع آب، هوا و استفاده از انرژی‌های سالم و تجدیدپذیر را با اهمیت‌تر می‌نماید. به همین دلیل در کشورها و مناطق مختلف جهان، رویکردها و استراتژی‌های توسعه پایدار شهری یکی از مباحث مهم و از اولویت‌های اول برنامه‌ریزی آن‌ها می‌باشد.

از آنجا که شهرها به‌عنوان یک سیستم و واحد اکولوژیک رابطه دقیق میان انسان و محیط را در خود نهفته دارند و در یک شهر ایده‌آل رابطه میان انسان و محیط باید به

گونه‌ای باشد که هیچ یک مقهور دیگری نباشد. همچنین شهرها بستر جغرافیایی زندگی بخش عظیمی از جمعیت جهان را فراهم آورده‌اند که به دلیل روند طبیعی افزایش جمعیت و مهاجرت، روزبه‌روز بر تعداد جمعیت شهرنشین افزوده می‌شود. در صورتی که این روند با مدیریت و برنامه‌ریزی منطبق با اصول و شاخص‌های توسعه پایدار بر اساس شرایط و ویژگی‌های محیطی و فرهنگی جوامع صورت نگیرد، بیم آن می‌رود که تمامی منابع حیاتی زیست کره و به طبع آن حیات انسانی دچار مخاطرات جدی‌تر و غیر قابل اصلاح شود.

درس توسعه پایدار شهری با توجه به این ضرورت‌ها برای دانشجویان رشته جغرافیا تدوین گردیده تا مدیران و کارشناسان آینده کشور با توجه به مفاهیم و شاخص‌های توسعه پایدار تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی نمایند. البته این درس در سایر رشته‌ها نیز قابل استفاده می‌باشد و در مقایسه با سایر دروس از سه ویژگی مهم برخوردار است:

- ۱- بینشی کل‌نگر بر آن حاکم است.
 - ۲- حوزه‌ی درسی و فعالیتی بین رشته‌ای است.
 - ۳- درسی نه صرفاً آموختنی بلکه بیشتر برای زندگی است.
- امید است تا اندیشمندان و اساتید گرانقدر همچنین دانشجویان عزیز با ارائه نظرات و پیشنهادهای خود، ما را در رفع کاستی‌های این اثر یاری نمایند.

تقدیم مرصوصی - رحمتا... بهرامی

اهداف کلی درس

هدف اصلی این درس آشنایی دانشجویان با مفاهیم و راهکارهای توسعه پایدار شهری می‌باشد و در این راستا در ۲ بخش تدوین شده است. بخش اول شامل مفاهیم توسعه پایدار می‌باشد بخش دوم به بررسی و شناخت شاخص‌های پایداری و توسعه پایدار شهری و مدیریت شهری اختصاص دارد.

اهداف آموزشی - رفتاری

دانشجویان بعد از مطالعه این کتاب می‌توانند:

۱. مفاهیم توسعه پایدار و توسعه پایدار شهری را توضیح دهد.
۲. نظریه‌های توسعه پایدار را بیان نماید.
۳. رویکردهای توسعه و استراتژی‌های آن را توضیح دهد.
۴. ابعاد توسعه و شاخص‌های آن را بیان کند.
۵. روش‌های ارزیابی توسعه پایدار را توضیح دهد.